

SEMINAR SE PRIZNAJE KAO **SEDAM (7) SATI**
OBAVEZNE EDUKACIJE CERTIFICIRANIM
RAČUNOVOĐAMA I REVIZORIMA

ONLINE

„IZBJEGAVANJE DVOSTRUKOG OPOREZIVANJA“
„INVESTICIONA ANALIZA (INVESTICIJSKI ELABORAT)“
„NOVI STANDARDI INTERNE REVIZIJE“
„SPRJEČAVANJE PRANJA NOVCA I FINANSIRANJA TERORISTIČKIH AKTIVNOSTI“
„ETIKA I PROFESIONALIZAM„

SADRŽAJ

1. IZBJEGAVANJE DVOSTRUKOG OPOREZIVANJA	3
2. INVESTICIONA ANALIZA (INVESTICIONI ELABORAT)	14
3. UVOD U GLOBALNE (NOVE) STANDARDE INTERNE REVIZIJE	26

1. IZBJEGAVANJE DVOSTRUKOG OPOREZIVANJA

Brojne su mogućnosti koje mogu dovesti do dvostrukog oporezivanja, ali su se zbog objektivnih štetnih posljedica za porezne obveznike i za kompletno međunarodno privređivanje uveli sporazumi o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja.

Dvostruko oporezivanje je izrazito kompleksan pojam koji uključuje dvije ili više država s namjerom istih da sklope ugovor/sporazum radi izbjegavanja dvostrukog plaćanja poreza po istoj osnovi. Ti ugovori se sklapaju prvenstveno radi izbjegavanja dvostrukog ili višestrukog oporezivanja indirektnim porezima, a posebno direktnim, kao što su: porez na dohodak, porez na dobit, te razne vrste oporezivanja imovine.

Dvostruko oporezivanje se javlja kao problem u međunarodnoj razmjeni proizvoda i usluga i to kada rezident jedne države ostvaruje dohodak ili dobit iz druge države, pri čemu obje države u skladu s vlastitim poreznim zakonodavstvom imaju pravo oporezivati isti dohodak ili dobit.

Kako dvostruko oporezivanje ne bi dovelo do dodatnih poreznih opterećenja i nejednakosti među poslovnim subjektima, države ovu pojavu nastoje otkloniti međunarodnim ugovorima o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja, te je i Bosna i Hercegovina, na osnovu Modela Organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD) o propisivanju pravila koja se primjenjuju kod sklapanja međunarodnih ugovora/sporazuma o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja, notificirala ili ratificirala i primjenjuje ugovore o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja sa 40 država, a to su: Albanija, Alžir, Austrija, Azerbejdžan, Belgija, Crna Gora, Češka, Egipat, Finska, Francuska, Grčka, Hrvatska, Nizozemska, Iran, Irska, Italija, Jordan, Kuvajt, Katar, Kina, Cipar, Mađarska, Malezija, Makedonija, Moldavija, Norveška, Njemačka, Pakistan, Poljska, Rumunjska, Slovačka, Slovenija, Srbija, Španjolska, Švedska, Šri Lanka, Turska, Ujedinjeni Arapski Emirati, Velika Britanija i Sjeverna Irska.

Bosna i Hercegovina je naznačene ugovore sa navedenim državama notificirala ili ratificirala kako bi se izbjeglo dvostruko plaćanje poreza po istoj osnovi, što vrijedi samo za rezidente država ugovornica.

Rezidenti trećih država ne mogu koristiti pogodnosti iz bilateralnih ugovora BiH i navedenih država. Pomenuti bilateralni ugovori primjenjuju se na načelu reciprociteta i definiraju koja država u odnosu na pojedini predmet oporezivanja ima pravo da naplati porez od poreznog obveznika - rezidenta druge države.

Ovim ugovorima se određuje pravo država ugovornica na potpuno ili djelimično oporezivanje određenih prihoda, utvrđuju se pravila za rješavanje statusa njihovih poreznih obveznika, poreznih izvora i poreznih stopa. U njima se, također, određuje i način razmjene podataka između poreznih organa, te uslovi za povoljniju razmjenu roba, usluga, rada i kapitala između dviju država. Osim nabrojanog, svrha im je i sprječavanje poreznih utaja i izbjegavanje plaćanja poreza, bilo da je riječ o pogrešnom obračunu transfernih cijena ili nekom drugom vidu izbjegavanja plaćanja poreza. Ipak, u ovom tekstu osvrst će biti dat na dvostruko oporezivanje dohotka, dobiti i imovine.

Ugovori o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja imaju prioritet u primjeni u odnosu na domaće zakonodavstvo; međutim, ti ugovori ne isključuju primjenu domaćih propisa, ali ih mogu ograničiti, kao npr. kad se u ugovoru o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja smanjuju porezne stope koje su propisane domaćim poreznim zakonima.

Nadalje, u njima se određuje i podjela prava na oporezivanje između država ugovornica...

Pojam dvostrukog oporezivanja

Dvostruko oporezivanje nastaje kada se na isto oporezivo dobro više puta plati porez, a može biti pravno ili ekonomsko.

Dvostruko oporezivanje je pravno ako je isto lice oporezovano dva puta za istu dobit/ dohodak i kapital/imovinu u najmanje dvije države (ili dva entiteta iste države).

Dvostruko pravno oporezivanje predstavlja pojavu u kojoj se poreski obveznik u vezi sa istim objektom oporezivanja oporezuje istim (ili sličnim porezom) i oporezuje se za isti period od strane više poreskih vlasti koje su istog ranga.

Dvostruko pravno oporezivanje predstavlja jedan od oblika višestrukog oporezivanja.

Višestruko oporezivanje postoji kada se isti porezni obveznik i ista porezna osnovica, odnosno objekat, oporezuju više puta, istim, sličnim ili različitim porezima.

Dvostruko pravno oporezivanje može biti: međunarodno i unutrašnje, zavisno od činjenice da li su uporedivi porezi propisani u dvije ili više država za istog poreznog obveznika i u vezi s istim oporezivom dobiti/dohotkom ili kapitalom/imovinom (npr. ako je dohodak oporeziv u zemlji njegova nastanka i u zemlji rezidentnosti primaoca tog dohotka) ili su uporedivi porezi propisani u saveznom državama unutar određene federalne države ili u dva ili više entiteta iste države.

Ekonomsko dvostruko oporezivanje nastaje kad je propisano da neka firma/preduzeće/društvo treba platiti porez na svoju dobit, a i njegovi dioničari dodatno trebaju platiti porez na dividendu isplaćenu iz te oporezovane dobiti.

Dakle, ekonomsko dvostruko oporezivanje postoji kada različiti poreski obveznici u istom vremenskom periodu, na isti poreski objekat (npr. za ostvarenu dobit ili dohodak) plaćaju različite poreze.

Pored navedenog primjera mogao bi se istaći i slučaj kada isto lice u jednoj državi ostvaruje dohodak i za isti plaća porez, a u drugoj, npr, plaća porez za iznajmljivanje sopstvene imovine – kuća, stanova i slično.

Uzroci nastanka dvostrukog oporezivanja u neposrednoj su vezi sa sukobom poreznih zakona usljed različitih odlučujućih faktora sa kojima je porezni obveznik povezan sa poreznom vlašću, kao što su: rezidentstvo, državljanstvo (činjenice personalnog karaktera) i izvor dohotka (činjenica ekonomskog karaktera).

Rezidentstvo je osnova za uspostavljanje pune (neograničene) poreske vlasti, dok je izvor dohotka osnova za uspostavljanje ograničene poreske vlasti nad obveznikom.

Rezidenti i nerezidenti prema domaćem zakonodavstvu i međunarodnim ugovorima o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja

Rezident se prema ugovorima o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja određuje kao lice koja prema zakonima države ugovornice u njoj podliježe oporezivanju na osnovu svoga prebivališta, boravišta, mjesta uprave, mjesta osnivanja i registracije društva, ili nekog drugog obilježja sličnog značenja. Međutim, ovaj izraz ne obuhvata lice koje u toj državi podliježe samooporezivanju dohotka iz izvora u toj državi ili imovine koja se u njoj nalazi. Iz toga proizlazi da ugovori upućuju na definiciju rezidenta u domaćem pravu države ugovornice.

U navedenom smislu, bh. rezident istovremeno može biti i rezident neke druge države, budući da dvije države mogu, svaka prema svojim propisima, tretirati jedno lice kao svog rezidenta.

U praksi se i događaju slučajevi dvostruke rezidentnosti kada pojedino lice može biti bh. rezident i rezident druge države, odnosno da bude porezni obveznik u obje države.

U ugovorima o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja određuje se država rezidentnosti poreznih obveznika, kao država koja mora otkloniti dvostruko oporezivanje, kako bi se izbjeglo plaćanje poreza u ukupnom iznosu dva puta po istoj osnovi ako je to lice oporezivo u obje države.

Kada je fizičko lice rezident obiju država ugovornica, onda se smatra rezidentom države u kojoj ima prebivalište, a ako je prebivalište u objema državama smatra se rezidentom samo one države u kojoj ima uže lične i poslovne veze (središte životnih interesa).

U slučaju da se ni to ne može odrediti, to fizičko lice se smatra rezidentom samo one države ugovornice u kojoj ima uobičajeno boravište. Ako fizičko lice ima uobičajeno boravište u objema državama ili ga nema ni u jednoj od njih, smatra se rezidentom samo one države ugovornice čiji je državljanin. Ukoliko je to lice državljanin obiju država ili nije državljanin nijedne od njih, nadležna tijela država ugovornica to pitanje rješavaju međusobnim dogovorom.

Kada je pravno lice rezident obiju država ugovornica smatrat će se rezidentom one države ugovornice u kojoj je mjesto njene stvarne uprave.

Prema poreznim propisima Federacije BiH, pojam rezidenta definiran je Zakonom o porezu na dohodak i Zakonom o porezu na dobit.

U drugim poreznim propisima pojam rezidenta nije posebno određen.

U skladu sa navedenim zakonima, rezident je fizičko lice koje:

- na teritoriji Federacije BiH ima prebivalište;
- na teritoriji Federacije BiH neprekidno ili sa prekidima boravi 183 ili više dana u bilo kom poreznom periodu;
- ima prebivalište u Federaciji, a na osnovu obavljanja nesamostalne djelatnosti van područja Federacije ostvaruje prihode iz federalnog budžeta ili budžeta Bosne i Hercegovine (zaposleno je u državnoj službi).

Izuzetno, rezidentima Federacije smatraju se i fizička lica – povratnici koji su ostvarili povratak na područje Republike Srpske ili Brčko Distrikta kao i druga fizička lica koja imaju prebivalište na području Republike Srpske ili Brčko Distrikta, a koja ostvaruju dohodak od samostalne djelatnosti kod poslodavaca koji imaju sjedište na području Federacije.

Dakle, prebivalište poreznog obveznika je ondje gdje ima stan u vlasništvu ili posjedu neprekidno najmanje 183 dana u jednoj kalendarskoj godini. Boravak u stanu nije obavezan. Ako porezni obveznik u Federaciji BiH ima u vlasništvu ili posjedu više stanova, nadležnost za oporezivanje utvrđuje se prema mjestu prebivališta porodice, a za poreznog obveznika samca prema mjestu u kojem se pretežno zadržava ili prema mjestu iz kojeg pretežno odlazi na rad ili obavljanje djelatnosti. Ako porezni obveznik ima prebivalište u Federaciji BiH i u inostranstvu, smatra se da ima prebivalište u Federaciji BiH.

Pod stalnim mjestom poslovanja podrazumijeva se mjesto u kojem je registrirana određena samostalna djelatnost.

Nerezidentom, u smislu ovog zakona, smatra se fizičko lice koje na teritoriji Federacije nema prebivalište ni stalono boravište, a koje na teritoriji Federacije boravi manje od 183 dana. Ko su rezidenti i nerezidenti prema federalnom Zakonu o porezu na dobit?

Rezident Federacije, u svrhu ovog zakona, je pravno lice koji ispunjava jedan od sljedećih uslova:

- sjedište pravnog lica je upisano u sudski registar poslovnih subjekata u Federaciji;
- mjesto stvarne uprave i nadzor poslovanja pravnog lica se nalazi na teritoriji Federacije.

Nerezidentom se smatra pravno lice čije je sjedište van granica Bosne i Hercegovine i/ili čije se mjesto stvarne uprave i nadzora poslovanja nalazi van granica Bosne i Hercegovine.

Poslovnom jedinicom nerezidenta smatra se stalno mjesto poslovanja preko kojeg nerezidentno pravno lice obavlja poslovanje u cijelosti ili djelimično.

Pojam stalno mjesto poslovanja obuhvata: sjedište uprave, podružnicu, poslovnicu, tvornicu, radionicu i rudnik, naftne ili plinske izvore, kamenolom ili bilo koje drugo mjesto iskorištavanja prirodnog bogatstva.

Stalno mjesto poslovanja predstavlja i gradilište ili građevinski ili instalaterski projekt, ukoliko poslovanje traje duže od šest mjeseci.

Pojam stalno mjesto poslovanja obuhvata i pružanje usluga, uključujući i savjetodavne usluge, od strane pravnog lica preko zaposlenih ili drugog lica koje je u tu svrhu angažovalo pravno lice, ukoliko se djelatnost odnosi na isti ili povezani projekt u Federaciji u periodu ili periodima koji ukupno traju duže od tri mjeseca u bilo kom dvanaestomjesečnom periodu.

Na sličan način se podrazumijeva stalna poslovna jedinica nerezidentnog pravnog lica i prema ugovorima o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja.

Međutim, s obzirom na to da su međunarodni ugovori po pravnoj snazi iznad domaćih zakona (u smislu oporezivanja dobiti), odredbe o stalnoj poslovnoj jedinici nerezidenta iz ugovora o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja koje je BiH sklopila s drugim državama imaju prednost pred odredbama iz federalnog Zakona o porezu na dobit, naravno ukoliko postoje razlike u odredbama o nerezidentnoj poslovnoj jedinici koje su u neposrednoj vezi s oporezivanjem.

Porez po odbitku prema propisima Federacije BiH i primjena ugovora o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja

Prema članu 38. stavu 1. Zakona o porezu na dobit, porez po odbitku predstavlja porez koji se obračunava na prihod koji je nerezident (tj. pravno lice iz inostranstva) ostvario na teritoriji Federacije, *osim prihoda koji se može pripisati poslovnoj jedinici nerezidenta u Federaciji.*

Porez po odbitku obračunava se po osnovu isplate ili na drugi način izmirene:

- a) dividende, odnosno raspodjele iz dobiti;
- b) kamate ili njenog funkcionalnog ekvivalenta po finansijskim instrumentima i aranžmanima;
- c) naknade za autorska prava i druga prava intelektualnog vlasništva;
- d) naknade za upravljačke, tehničke i obrazovne usluge (uključujući naknade za usluge istraživanja tržišta, poreznog savjetovanja, revizorske usluge i konsalting usluge);
- e) naknade za zakup po osnovu iznajmljivanja pokretne i nepokretne imovine;
- f) naknade za zabavne i sportske događaje;
- g) premije osiguranja za osiguranje ili reosiguranje od rizika u Federaciji;
- h) naknade za telekomunikacijske usluge;
- i) ostalih naknada za usluge, ali samo za nerezidente iz država sa kojima BiH nema potpisan ugovor o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja.

Prihod nerezidenta koji podliježe oporezivanju porezom po odbitku, uključuje i:

- prihod po osnovu poslovanja gradilišta ili građevinskog ili instalaterskog projekta ukoliko nema status poslovne jedinice nerezidentnog pravnog lica koja posluje putem stalnog mjesta poslovanja na teritoriji Federacije i koja je rezident Federacije;
- prihod po osnovu pružanja usluga, uključujući i savjetodavne usluge od strane pravnog lica putem zaposlenih ili drugog lica koje je u tu svrhu angažovalo pravno lice, ukoliko nema status poslovne jedinice nerezidentnog pravnog lica koja posluje putem stalnog mjesta poslovanja na teritoriji Federacije i koja je rezident Federacije.

Članom 38. Zakona o porezu na dobit propisano je da porez po odbitku u ime nerezidenta obračunava i obustavlja isplatilac – rezident Federacije prilikom isplate, odnosno izmirivanja obaveza prema nerezidentu na drugi način.

Nakon toga, isplatilac prihoda je dužan podnijeti poreznu prijavu nadležnoj organizacionoj jedinici Porezne uprave (tj. poreznoj ispostavi prema sjedištu isplatioca) o obračunatom i uplaćenom porezu po odbitku za i u ime nerezidenta i platiti taj porez u roku od 10 dana nakon isteka mjeseca u kom je izvršena isplata odnosno izmirena obaveza nerezidentu.

Osnovica na koju se obračunava porez po odbitku je bruto iznos koji rezident Federacije BiH isplaćuje nerezidentu, a porez po odbitku plaća se po stopi 10 odsto.

Bruto osnovica je prihod na koji glasi faktura koju je nerezident – pravno lice iz inostranstva ispostavio isplatiocu prihoda u Federaciji, bez poreza na dodanu vrijednost ili drugog adekvatnog inostranog poreza, kao i svaki bruto iznos koji po nekom drugom osnovu iz člana 38. Zakona o porezu na dobit podliježe porezu po odbitku.

Ukoliko je porez po odbitku na isplate nerezidentu obračunat kao vlastiti trošak isplatioca, tj. pravnog lica iz Federacije), isti, u principu, povećava njegovu oporezivu dobit u poreznom bilansu, tim prije što se, prema međunarodnim ugovorima o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja, u državi izvora (a to je u ovom slučaju BiH) mogu umanjiti fakture nerezidentnih pravnih lica po stopi od 10 odsto.

(Radi podsjećanja: Država rezidentnosti predstavlja državu u kojoj inostrano lice, koje vrši uslugu i ostvaruje prihod na teritoriji Bosne i Hercegovine, ima svoje sjedište, dok država izvora predstavlja državu isplatioca prihoda, tj. BiH, ako se plaćanje vrši od strane pravnog lica iz Federacije, RS ili BD). Međutim, ovo se ne odnosi na nerezidentna pravna lica iz Španije i Katara, na koje se samo može primijeniti ograničena stopa poreza po odbitku od 7%, a 5% (umjesto zakonske od 10%) za firme iz Slovenije, Ujedinjenih Arapskih Emirata i Austrije.

Također, potrebno je posebno naglasiti da se princip poreza po odbitku (npr. po osnovu prihoda od autorskih prava nerezidentnih pravnih lica iz Francuske, Švedske i Republike Irske) ne može primjenjivati u Federaciji, odnosno Bosni i Hercegovini kao zemlji izvora, pošto se, shodno odredbama o Ugovora o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja BiH sa tim državama oporezivanje vrši isključivo u Francuskoj, Švedskoj i Republici Irskoj, kao zemljama rezidentnosti nerezidentnih pravnih lica po osnovu naznačenih isplata iz člana 38. Zakona o porezu na dobit.

Obvezniku poreza na dobit koji izvrši obračun poreza po odbitku, tako iskazani rashod se tretira kao porezno nepriznat rashod u poreznom bilansu u slučaju kada nije obustavio porez po odbitku od prihoda nerezidentnom pravnom licu, a za razliku od navedenih slučajeva imao je to pravo, u skladu sa odredbama člana 35. Zakona o porezu na dobit.

U praksi je čest slučaj da nerezident ne pristaje da mu se umanjí iznos naznačen na fakturi koju je ispostavio. Kako ne bi došlo do narušavanja poslovnih odnosa između rezidenta i nerezidenta, zakonski je propisano da isplatilac prihoda (rezident Federacije BiH) može obračunati porez po odbitku na svoj teret.

Tako obračunat porez ima tretman porezno nepriznatog rashoda u poreznom bilansu.

U slučaju obračuna i uplate poreza po odbitku „na svoj teret” potrebno je koristiti preračunatu stopu od:

- 11,11% na bruto osnovicu ostvarenog prihoda nerezidenta;
- 5,26% na iznos isplaćene dividende.

Ali, porez po odbitku koji je rezidentno pravno lice obračunalo i platilo na svoj teret (po navedenim preračunatim stopama, zavisno o čemu se radi), a sa državom nerezidentnog primioaca prihoda BiH nema ratificiran Ugovor o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja, *tako obračunat i plaćen porez predstavlja porezno priznat rashod za rezidentno pravno lice.*

Obračunati, odbijeni i uplaćeni porez po odbitku (uključujući i porez po odbitku na vlastiti teret), prijavljuje se ispostavi Porezne uprave prema sjedištu rezidentnog pravnog lica na sljedećim POD obrascima:

- Prijava poreza po odbitku s osnova dividende (Obrazac POD-815);
- Prijava poreza po odbitku s osnova kamate (Obrazac POD-816);
- Prijava poreza po odbitku s osnova autorske naknade (Obrazac POD-817);
- Prijava poreza po odbitku s osnova ostalih prihoda (Obrazac POD-818);
- Prijava poreza po odbitku s osnova imovine i prava (Obrazac POD-819);
- Izjava pravnog lica u svrhu oslobađanja plaćanja poreza po odbitku na izvoru (Obrazac POD-820).

Kod primjene notificiranih i/ili ratificiranih međunarodnih, koji propisuju nižu stopu od stope propisane Zakonom ili neplaćanje poreza po odbitku u Bosni i Hercegovini, domaće pravno lice/isplatilac je uz prijavu o obračunatom i isplaćenom porezu po odbitku (pored naznačenih POD obrazaca) dužno priložiti i dokaze da je:

- pravno lice kome se vrši isplata rezident u državi sa kojom Bosna i Hercegovina ima važeći ugovor o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja (potvrda o rezidentnosti izdata od nadležnog poreznog organa te države);
- primalac krajnji korisnik, za one isplate za koje međudržavni sporazum predviđa i taj uslov (pisana izjava nerezidenta – primaoca prihoda).

Porezni kredit

Porezni kredit koristi se za umanjenje porezne osnovice poreza na dobit domaćih pravnih lica.

Pod poreznim kreditom podrazumijeva se porez po odbitku koji je obustavljen rezidentu Federacije BiH za ostvareni prihod u inostranstvu.

Ovdje je riječ o obratnoj situaciji – kada nerezidentno pravno lice obustavlja porez rezidentnom pravnom licu.

Shodno odgovarajućim odredbama Zakona o porezu na dobit, porez na dobit koji je plaćen van teritorije Federacije, kao i porez po odbitku koji je odbijen i plaćen van teritorije Bosne i Hercegovine, u valuti države u kojoj je plaćen, priznaje se obvezniku u Federaciji kao umanjenje obaveze poreza na dobit u Federaciji prema srednjem kursu Centralne banke Bosne i Hercegovine na dan priznavanja tog poreznog kredita, prema uslovima propisanim Zakonom i Pravilnikom o primjeni Zakona o porezu na dobit.

Porezni kredit se priznaje ukoliko su ispunjeni sljedeći uslovi:

- a) ostvareni prihod po osnovu kojeg se traži umanjenje poreza je uključen u poreznu osnovicu koja je predmet oporezivanja ;
- b) porez je plaćen u drugoj državi u skladu sa odredbama Ugovora o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja između BiH i te države.

Također, plaćeni porez se može priznati i u narednoj godini, iako prihod po osnovu kojeg je porez po odbitku plaćen nije uključen u osnovicu, ukoliko porezni obveznik koji koristi porezni kredit dostavi Izjavu da nije koristio taj porezni kredit u prethodnom periodu i da je prihod uključen u poreznu osnovicu prethodnog perioda.

Ako je plaćen porez u državi sa kojom BiH nema potpisan Ugovor o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja, porezni kredit se priznaje u visini poreza po pet odsto za dividende, a deset odsto za sve ostale prihode.

Visina poreznog kredita priznaje se u visini poreza koji je plaćen ili treba da bude plaćen, shodno odredbama Ugovora o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja između Bosne i Hercegovine i države u kojoj je porez obustavljen.

Plaćeni porez suprotan Ugovoru o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja se ne priznaje u poreznom bilansu rezidentnog pravnog lica.

Porezni obveznik koji koristi porezni kredit dužan je Poreznoj upravi prema svom sjedištu da, uz prijavu poreza na dobit, dostavi obrazac PK-814, tj. Prijavu poreznog kredita po osnovu poreza plaćenog van države BiH.

Uz obrazac PK-814 porezni obveznik dostavlja i:

- a) prijavu poreza po odbitku ili drugi validan dokument ovjeren od strane porezne administracije ili nadležnog organa porezne jurisdikcije u kojoj je plaćen;
- b) potvrdu o rezidentnosti isplatioca prihoda koju izdaje nadležni organ porezne jurisdikcije u kojoj se nalazi taj isplatilac prihoda.

Kada je u pitanju priznavanje poreza na dohodak plaćenog izvan Federacije i uračunavanje poreza plaćenog u inostranstvu kod utvrđivanja konačnog iznosa poreza na dohodak rezidentnih fizičkih lica, članovi 80. i 81. Pravilnika o primjeni Zakona o porezu na dohodak to pitanje uređuje na sljedeći način:

Član 80:

- (1) Porez na dohodak koji rezidentni porezni obveznik plati na dohodak koji ostvari izvan teritorije Federacije, priznat će se kao plaćeni porez na dohodak u Federaciji, do iznosa koji bi na taj dohodak obveznik bio dužan platiti prema odredbama Zakona, osim ako ugovorima o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja nije drugačije određeno.
- (2) Porez plaćen izvan Federacije može se priznati samo na osnovu potvrde nadležnog poreznog organa.
- (3) Plaćeni porez izvan Federacije može se uračunati samo ako odgovara federalnom porezu na dohodak i to do visine obračunatog poreza na dohodak utvrđenog u skladu sa Zakonom.
- (4) Iznosi poreza plaćenog u inostranstvu preračunavaju se u konvertibilne marke (KM) primjenom srednjeg kursa Centralne banke BiH na dan utvrđivanja poreza.
- (5) Uračunavanje plaćenog poreza izvan Federacije vrši se prilikom godišnjeg obračuna poreza na dohodak i iskazuje u Godišnjoj prijavi poreza na dohodak (Obrazac GPD-1051).

Član 81:

- (1) Rezidentni porezni obveznik koji ostvari dohodak direktno iz inostranstva ili u inostranstvu, plaćeni porez na dohodak u inostranstvu može se uračunati kao porezni kredit, najviše do iznosa poreza obračunatog primjenom stope poreza na dohodak Federacije u slučajevima kad nema Ugovora o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja.
- (2) *U slučaju postojanja Ugovora o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja, plaćeni porez na dohodak u inostranstvu iz stava (1) ovoga člana se uračunava na način kako je propisano tim ugovorima.*
- (3) Porez plaćen u inostranstvu iz stava (1) ovoga člana koji se može uračunati u porezni kredit utvrđuje se tako da se na ukupan dohodak iz Godišnje prijave poreza na dohodak (Obrazac GPD-1051) ostvaren iz inostranstva ili u inostranstvu primijeni porezna stopa iz člana 9. Zakona na način propisan za taj dohodak, te tako dobiveni iznos predstavlja najviši iznos do kojeg se može uračunati plaćeni inostrani porez. Ako je u inostranstvu plaćen niži porez, tada se u porezni kredit uračunava stvarno plaćeni porez u inostranstvu.
- (4) *Porez koji je obračunat i plaćen kao konačna porezna obaveza ne može biti predmet poreznog kredita.*

Primjer oporezivanja za fizička i pravna lica koja ostvaruju dohodak, odnosno dobit u dvije države putem poslovne jedinice pravnog lica iz Federacije BiH u inostranstvu

Podcrtava se činjenica da, prema međunarodnom pravu, dvostruko oporezivanje nastaje kada se na isto oporezivo dobro više puta plati porez, a cilj sklapanja međudržavnih ugovora je da se spriječi dvostruko oporezivanje dohotka/dobiti i imovine.

Prema članu 3. stavu 1. Zakona o porezu na dobit, obveznik poreza na dobit je privredno društvo i drugo pravno lice — rezident Federacije koji privrednu djelatnost obavlja samostalno i trajno prodajom proizvoda i/ili pružanjem usluga na tržištu u Federaciji, Republici Srpskoj, Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine ili na inostranom tržištu radi ostvarivanja dobiti.

Saglasno stavu 3. istog člana navedenog zakona, obveznik poreza na dobit je i poslovna jedinica nerезидентног pravnog lica koja posluje putem stalnog mjesta poslovanja na teritoriji Federacije i koja je rezident Federacije.

U odnosu na citirane odredbe, nesporno je da je pravno lice sa sjedištem u Federaciji koje je regostrovalo stalnu poslovnu jedinicu u zemlji s kojom je BiH notificirala ili potpisala ugovor/sporazum o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja **резидентни** obveznik poreza na dobit prema članu 3. stavu 1. Zakona o porezu na dobit, s obzirom na to da putem svoje poslovne jedinice ostvaruje dobit u stranoj zemlji (*dobit predstavlja razliku između prihoda i svih rashoda koje je trebalo ostvariti – uljučujući **bruto** plaće* - i ista se za poslovnu jedinicu rezidentnog poreznog obveznika oporezuje u toj državi, a plaćeni porez po tom osnovu se priznaje kao porezni kredit prilikom oporezivanja dobiti pravnog lica u Federaciji).

Dakle, u navedenom slučaju не ради се o poslovnoj jedinici **nerезидентног** pravnog lica koja posluje putem stalnog mjesta poslovanja na teritoriji Federacije i u obračunskom smislu nije riječ o porezu po odbitku, nego o poreznom kreditu, što znači da se **na poreznog obveznika – резидентног pravnog lica - не могу odnositi** odredbe člana 3. stava 3. Zakona o porezu na dobit, niti član 29. stav 6. Pravilnika o primjeni Zakona o porezu na dobit, nego treba primijeniti odredbe člana 3 stava 1. Zakona o porezu na dobit i člana 29. stava 5. Pravilnika o primjeni Zakona o porezu na dobit.

U nastavku se citiraju odredbe člana 29. stavova 5. i 6. Pravilnika o primjeni Zakona o porezu na dobit, koje glase:

„(5) Troškovi plaća koji uključuju neto isplate i poreze koje porezni obveznik iz člana 3. stav (1) Zakona plaća u skladu sa propisima države u kojoj ima poslovnu jedinicu, predstavljaju porezno priznate rashode ukoliko su uključeni u poslovni rezultat poreznog obveznika. Ostali troškovi plaća smatraju se porezno nepriznatim rashodima.

(6) Troškovi poreza i pripadajućih obaveznih doprinosa koje porezni obveznik iz člana 3. stav (3) Zakona plaća u skladu sa propisima države iz koje je, za svoje zaposlenike, smatraju se porezno nepriznatim rashodima. Troškovi neto plaća, poreza i pripadajućih doprinosa koje porezni obveznik iz člana 3. stav (3) Zakona plaća u skladu sa propisima u Bosni i Hercegovini smatraju se porezno priznatim rashodom).“

Kada su u pitanju troškovi plaća iz člana 29. stava 5. Pravilnika o primjeni Zakona o porezu na dobit u vezi sa članom 3. stavom 1. Zakona o porezu na dobit, što se odnosi na pravno lice iz Federacije koje ima poslovnu jedinicu u inostranim zemljama o kojima je riječ, isti se priznaju u visini ugovorenog neto iznosa plaće i poreza uplaćenim saglasno propisima tih država u kojima porezni obveznik ima poslovnu jedinicu i ukoliko su uključeni u poslovni rezultat.

Potpuno je razumljiva i posljednja rečenica iz navedenog člana i stava Pravilnika..., koja je u vezi sa članom 11. stavom 3. Zakona o porezu na dobit, da se ostali troškovi plaća, što implicira na obračun obaveznih doprinosa, smatraju porezno nepriznatim rashodima, ukoliko nisu obračunati prema propisima u Federaciji BiH.

Za detaširane **rezidentne** zaposlenike u tim državama, rezidentni porezni obveznik dužan je da primjenjuje propise Federacije BiH prilikom obračuna plaća, uključujući i obavezne doprinose, shodno članu 7. stavu 4. Zakonu o doprinosima, prema kojem osnovica za obračun doprinosa ne može biti niža od prosječne mjesečne plaće zaposlenih u Federaciji po posljednjem objavljenom podatku.

Ali, to se ne može odnositi na dio **nerезидентних** zaposlenika rezidentnog pravnog lica u njegovoj „inostranoj“ poslovnoj jedinici koji su strani državljani i za koje se ni po kom osnovu ne mogu obračunavati obavezni doprinosi za socijalno osiguranje (PIO, zdravstvo, osiguranje od nezaposlenosti), budući da isti ne mogu ostvarivati nikakva prava u Federaciji BiH, nego samo u odnosnoj stranoj državi, gdje im se računa radni staž, gdje se liječe, gdje traže posao kada su nezaposleni i tako dalje.

Dakle, za **nerезидентне** zaposlenike rezidentnog pravnog lica koji rade u stalnoj poslovnoj jedinici u inostranstvu potrebno je primijeniti član 35. Zakona o porezu na dobit i član 53. stav 3. Pravilnika o primjeni Zakona o porezu na dobit, shodno kojima u konkretnom slučaju prioritet imaju odredbe više puta citiranog međunarodnog ugovora o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja u odnosu na domaće zakonodavstvo, što uključuje priznavanje svih rashoda po osnovu plaća.

Međutim, za rezidentna pravna lica koja posluju i putem poslovne jedinice u državi s kojom Bosna i Hercegovina *nema* potpisan ugovor o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja ne priznaju se troškovi plaća po osnovu obaveznih doprinosa koji nisu uplaćeni u korist federalnih fondova osiguranja!

Na temelju istaknutog, može se zaključiti da su detaširani (izaslani) radnici pravnog lica iz Federacije BiH koji duže od 182 dana rade u stalnoj poslovnoj jedinici koja se nalazi u državi s kojom je BiH notificirala ili ratificirala ugovor o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja porezni obveznici za plaćanje poreza na dohodak po osnovu plaće u toj državi i Federacija im ne može još jednom naplatiti (dvostruki) porez na dohodak, dok je rezidentno pravno lice za svoje radnike dužno da doprinese za iste obračunava i uplaćuje prema propisima iz Federacije.

Za ostvarenu dobit stalne poslovne jedinice u inostranstvu rezidentno pravno lice dužno je u toj zemlji platiti porez, koji može koristiti kao porezni kredit prilikom iskazivanja osnovice za ukupno ostvarenu dobit u Federaciji i inostranoj zemlji u poreznom bilansu za odgovarajući porezni period. U konkretnom slučaju, primjenjuju se dvije metode za sprječavanje dvostrukog (pravnog) oporezivanja, saglasno ujednačavanju međunarodnih konvencija OECD (iz 1963., 1977., te 1992. godine) i UN (od 1980. godine) na temelju kojih su izrađeni odgovarajući modeli koji su sastavni dijelovi međunarodnih ugovora o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja:

- *metoda izuzimanja*, prema kojoj zemlja rezidentstva (BiH, odnosno Federacija) isključuje iz poreske osnovice dohodak, dobit ili imovinu koji su oporezovani u zemlji izvora;
- *metoda poreznog kredita*, kada zemlja rezidentstva (BiH, odnosno Federacija) dozvoljava da se porez plaćen u zemlji izvora istakne kao kredit.

Umjesto zaključka

Sklapanje bilateralnih i, eventualno, multilateralnih ugovora o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja među najvećem broju zemalja koji se teritorijalno nalaze unutar Evropske unije ima za cilj sprječavanje mogućnosti da države koje su potpisnice takvih ugovora dva (ili, ponekad, više puta) oporezuju dohodak, dobit i imovinu fizičkih i pravnih lica. U tom kontekstu je i Bosna i Hercegovina u proteklom periodu potpisala sporazume sa 40 država, kako bi rezidentnim licima omogućila ravnopravan tretman u oporezivanju prilikom poslovanja firmi i zapošljavanja radne snage u navedenim državama.

2. INVESTICIONA ANALIZA (INVESTICIONI ELABORAT)

Investiciona analiza obuhvata procese i metode koje se koriste za procjenu potencijalne isplativosti investicija. Osnovni koraci i aspekti koje treba razmotriti su identifikacija projekta, procjena troškova, procjena prihoda, finansijski modeli, analiza rizika, odlučivanje i implementacija. Investiciona analiza je ključna za donošenje informisanih odluka koje će maksimizirati povrat na investiciju i minimizirati rizike. Investicioni elaborat je sveobuhvatan dokument koji se koristi za predstavljanje i analizu investicionog projekta. On obuhvata različite aspekte projekta kako bi se olakšalo donošenje odluka. Kada se sastavlja investicioni elaborat, važno je osigurati da je dokument jasan, precizan i dobro strukturiran kako bi olakšao razumijevanje i donošenje odluka

Investiciona analiza

Investiciona analiza obuhvata procese i metode koje se koriste za procjenu potencijalne isplativosti investicija.

Najčešći koraci investicione analize su:

1. Identifikacija projekta:
  - a. definisanje ciljeva i svrhe investicije;
  - b. razumijevanje tržišnih potreba i mogućnosti.
2. Procjena troškova:
  - a. početni troškovi: nabavka opreme, infrastrukture, radne snage;
  - b. operativni troškovi: redovni troškovi poslovanja, kao što su materijali i usluge.
3. Procjena prihoda:
  - a. prognoza budućih prihoda na osnovu tržišnih analiza;
  - b. razmatranje sezonalnosti i konkurencije.
4. Finansijski modeli:
  - a. diskontovani novčani tok (DCF): procjena vrijednosti investicije na osnovu budućih novčanih tokova;
  - b. interna stopa prinosa (IRR): procjena efikasnosti investicije,
  - c. vrijeme povrata (period povrata): koliko će vremena biti potrebno da se povрати početna investicija.
5. Analiza rizika:
  - a. identifikacija potencijalnih rizika (tržišni, operativni, finansijski);
  - b. razvijanje strategija za ublažavanje rizika.
6. Odlučivanje:
  - a. upoređivanje rezultata analize sa stratejskim ciljevima;
  - b. donošenje odluke o tome da li nastaviti sa investicijom.
7. Implementacija i praćenje
  - a. realizacija plana;
  - b. kontinuirano praćenje performansi i prilagođavanje strategije po potrebi.

Investicioni elaborat

Investicioni elaborat je sveobuhvatan dokument koji se koristi za predstavljanje i analizu investicionog projekta. On obuhvata različite aspekte projekta kako bi se olakšalo donošenje odluka. Kada se sastavlja investicioni elaborat, važno je osigurati da je dokument jasan, precizan i dobro strukturiran kako bi olakšao razumjevanije i donošenje odluka.

Sadržaj investicionog elaborata:

1. sažetak;
2. analiza razvojnih mogućnosti i sposobnosti investitora;
3. analiza tržišta prodaje;
4. analiza tržišta nabave;
5. tehnološko-tehnička analiza;
6. analiza lokacije;
7. organizacijski aspekt;
8. zaštita okoliša i zaštita na radu;
9. analiza izvodljivosti i dinamika radova;
10. ocjena isplativosti projekta;
11. analiza projekta u uslovima neizvjesnosti;
12. zbirna ocjena investicijskog projekta.

Sažetak

Sažetak se prezentuje na samom početku elaborata, a radi se posljednji. Na osnovu sažetka stvara se prvi, a ujedno i najvažniji dojam o planiranoj investiciji. Na jednoj do dvije stranice prikazuje se projektna ideja i sve njene najvažnije osobine, te planirana isplativost investicije. Preko sažetka olakšava se i ubrzava komunikacija sa menadžmentom, potencijalnim partnerima, finansijerima i ostalim interesnim grupama.

Struktura sažetka je najčešće u praksi sljedeća:

- podaci o investitoru;
- šifra djelatnosti projekta;
- planirani ekonomski vijek projekta;
- cijene po kojima su izrađeni obračuni u projektu;
- struktura ulaganja;
- izvori finansiranja;
- odabrani pokazatelji poslovnog rezultata;
- planirani početak projekta i redovne proizvodnje;
- dokumentacija na osnovu koje je izrađen projekt;
- odgovorne osobe u kompaniji.

Analiza razvojnih mogućnosti i sposobnosti investitora

U ovom dijelu se daju opći podaci i historijat kompanije, tehnološko-tehnički uslovi i obim proizvodnje, položaj investitora na tržištu prodaje i nabave, finansijska analiza dosadašnjeg poslovanja i konačna ocjena razvojnih mogućnosti i sposobnosti investitora.

U tehnološko-tehničkim uslovima i obimu proizvodnje se opisuju tehnološko-tehnička i organizacijska rješenja i primijenjena tehnologija, uslovi u kojima se do sada obavljala djelatnost, prostor i oprema (popis značajnije opreme, namjena, prosječna starost).

Dosadašnja investicijska aktivnost podrazumijeva da se navedu investicije u posljednje tri godine i to vrsta investicije s kratkim opisom, vrijednost investicije i izvori finansiranja.

Proizvodni program i obim pružanja usluga/proizvoda obuhvata položaj investitora na tržištu prodaje i nabave, pregled najvažnijih kupaca proizvoda/usluga, pregled dobavljača, te njihova poslovna povezanost sa investitorom, da li postoji dugoročan poslovni odnos između investitora i kupaca i dobavljača, kakvi su uslovi prodaje npr. rokovi plaćanja, način plaćanja, kamate i sl., pregled značajnijih konkurenata prema vrsti usluge/proizvoda, prednosti i slabosti u odnosu na konkurenciju, prijedlog mjera savladavanja slabosti.

Finansijska analiza dosadašnjeg poslovanja podrazumijeva analizu trenda (horizontalna) i analizu strukture (vertikalna) bilansa kompanije, i trend pokazatelja racio analize, poput likvidnosti, solventnosti, operativne efikasnosti, ekonomičnosti poslovanja, profitabilnosti i rentabilnosti kapitala. Finansijska analiza nije nužna kada se radi o internom odlučivanju o finansiranju projekata.

Analiza tržišta prodaje

U analizi tržišta prodaje treba naglasiti šta, kada i koliko bi investicijski projekt trebao proizvoditi i pod kojim uslovima prodavati kako bi se zadovoljile potrebe potrošača, ocijeniti faktore koji utiču na povećanje plasmana kao i ograničavajuće faktore.

Cilj analize tržišta je procijeniti količine koje će potrošači tražiti i kupiti u budućnosti (obim tražnje) i cijene po kojima su za te proizvode voljni platiti (jedinična prodajna cijena).

Analiza tržišta nabave

U analizi tržišta nabave treba prikupiti i prezentovati osnovne podatke kako bi se ocijenile mogućnosti i uslovi nabave potrebnih inputa, voditi računa o vrsti, obimu, strukturi inputa, te o rokovima, cijenama i ostalim faktorima relevantnim za efikasnost nabave. Analize tržišta nabave važna je u izradi proračuna potrebne kratkotrajne imovine, gdje dolaze do izražaja uslovi nabave, dinamika isporuke i dinamika plaćanja dobavljača. Zadatak analize nabave je odrediti količine koje je potrebno nabaviti (obim nabavke) i cijene po kojima će se nabaviti (jedinične nabavne cijene).

Tehnološko-tehnička analiza

U tehnološko-tehničkoj analizi cilj je prikazati osnovne dijelove proizvodnog procesa i karakteristike odabrane tehnologije.

Opis tehnologije treba pisati jasnim, kratkim i razumljivim rečenicama, bez pretjeranih tehničkih detalja i podrobnih opisa kako bi se i osobe bez potrebnog tehničkog znanja mogle upoznati s osnovnim osobinama odabranih rješenja.

U ovoj analizi treba dati i prikaz varijantnih tehnoloških rješenja, odabrati tehnologiju koja ima kapacitet u skladu s planom prodaje uz minimalne troškove i dati opis odabranog tehnološkog rješenja.

Bitna je informacija o tome da li je tehnologija već usvojena u redovnoj proizvodnji ili se radi o novoj tehnologiji koju je investitor razvio sam ili u saradnji s drugima, opis tehničkog rješenja, te se na osnovu odabrane tehnologije razrađuju tehnička rješenja.

Tehnološki kapacitet i obim proizvodnje podrazumijevaju informacije o obimu proizvodnje koji ne bi trebao biti veći od obima prodaje definisan u analizi tržišta prodaje za ekonomski vijek projekta.

Ekonomski vijek projekta je vrijeme u kojem se evidentiraju i analiziraju svi poslovni događaji u vezi investicijskog projekta, odnosno vrijeme u kojem se očekuju prihvatljivi učinci kao rezultat investicije. Što je vijek projekta duži to je veća neizvjesnost predviđanja.

Pored prethodno nabrojanog u tehnološko-tehničkoj analizi bi trebala biti informacija o materijalnim inputima proizvodnje, pregledu potrošnje energije, kvalifikacijskoj strukturi, broj i plate potrebnih zaposlenika, i neophodna specifična znanja i vještine.

Analiza lokacije

Analiza lokacije podrazumijeva opis mjesta na kojem će se odvijati planirana aktivnost projekta, i usko je povezana s izabranom tehnologijom i načinima proizvodnje odnosno pružanja usluga. Odabrana lokacija mora biti tehnološki izvediva, te ekološki, ekonomski i društveno prihvatljiva.

Blizina tržišta prodaje smanjuje troškove distribucije, a blizina tržišta nabave smanjiti će troškove nabave.

Organizacijski aspekt

Organiziranje predstavlja definisanje puta koji vodi do postavljenih ciljeva, te aktivnosti potrebne za ostvarenje ciljeva, kao i koordinacija među pojedinim aktivnostima.

U organizacijskom aspektu treba se opisati hijerarhijska povezanost pojedinih nositelja aktivnosti, unutrašnja organizacija i razrada poslovnih funkcija, te je korisno priložiti organizacijsku shemu.

Zaštita okoliša i zaštita na radu

Zaštita okoliša i zaštita na radu dobiva sve veću važnost u pripremi i izradi investicijskih projekata u smislu da li je investitor za planirani projekt obavezan osigurati studiju o zaštiti okoliša, da li je studija izrađena i podnesena na odobrenje, te da li je odobrenje dobiveno. Troškovi vezani uz zaštitu okoliša sastavni su dio ukupnih ulaganja investicijskog projekta. Informacija o uticaju odabranog

tehnološko-tehničkog rješenja na okoliš i kako se planira zaštita okoliša je veoma značajna. Opasnosti koje postoje za radnike u procesu rada uslovljene su odabranom tehnologijom, te je potrebno procijeniti i moguće opasnosti na radu i odgovarajuće mjere zaštite.

Analiza izvodljivosti i dinamika radova

Analiza izvodljivosti i dinamika radova sadrži terminski plan izvedbe, finansiranja i aktiviranja investicije. Terminski plan izvođenja projekta predstavlja polaznu osnovu u izradi plana finansiranja, u kojem su definisani rokovi u kojima će se obaviti pojedine aktivnosti vezane za investiciju i to od pripreme projekta, nabavke potrebnih sredstava, osiguranja izvora finansiranja, organiziranja i stavljanja projekta u funkciju.

Ocjena isplativosti projekta

Ocjena isplativosti projekta podrazumijeva pregled inicijalne investicije, procjenu inkrementalnog poslovnog neto novčanog toka nakon oporezivanja, likvidacijsku vrijednost (iznosi i način utvrđivanja), strukturu i trošak izvora finansiranja, pregled i objašnjenje kriterija ocjene isplativosti (period povrata (nediskontovani i diskontovani), neto sadašnja vrijednost, indeks profitabilnosti i interna stopa rentabilnosti).

Analiza projekta u uslovima neizvjesnosti

Analiza projekta u uslovima neizvjesnosti daje procjenu glavnih izvora rizika, procjenu vjerovatnoće nastupanja rizika, opis preventivnih aktivnosti, metode, način primjene i rezultate prilagođavanja projekta riziku usljed promjena diskontne stope, promjene novčanog toka i drugo. Analiza projekta u uslovima neizvjesnosti bavi se i analizom osjetljivosti, simulacijom i promjenom troška kapitala.

Zbirna ocjena investicijskog projekta

Zadatak analitičara je izrada dokumentacijsko-informacijske podloge za donošenje investicijske odluke, a samo donošenje investicijske odluke je na investitoru.

Analitičar treba izraditi sažetak ocjene projekta koji će donosiocima odluke predočiti rezultate ocjene i omogućiti donošenje odluke.

Kriteriji ocjene investicionih projekata

Kriteriji ocjene imaju različitu ulogu u procesu ocjene investicionih projekata te se svrstavaju u tri skupine:

- eliminatorni;
- funkcionalni;
- deskriptivni kriteriji.

Eliminatorni kriteriji

Eliminatorni kriterij podrazumijeva da investicijski projekat ima smisla samo ako je isplativ i doprinosi izgradnji vrijednosti kompanije.

Ako projekt nije prihvatljiv prema eliminatornim kriterijima, neprihvatljiv je bez obzira na prihvatljivost prema funkcionalnim i deskriptivnim kriterijima.

Eliminatorni kriteriji se stoga oslanjaju na ocjenu isplativosti projekta pomoću sljedećih metoda:

- interna stopa rentabilnosti;
- neto sadašnja vrijednost;
- period povrata investicije.

Funkcionalni kriteriji

Funkcionalni kriteriji uključuju kriterije likvidnosti projekta. Cilj im je da ukažu na sposobnost projekta da funkcioniše u uslovima na tržištu, odnosno da li je likvidan i rentabilan projekat s gledišta kompanije.

Deskriptivni kriteriji

Deskriptivni kriteriji obuhvataju sve ostale kriterije, a cilj im je da pruže dodatne informacije o projektu.

Ne zamjenjuju eliminatorne i funkcionalne kriterije već ih samo dopunjuju i izvedeni su iz statičnog i dinamičnog pristupa, za razliku od eliminatornih i funkcionalnih kriterija koji su izvedeni samo iz dinamičkog pristupa ocjeni.

Metode prilagođavanja projekta riziku

Vrlo je bitno u investicionim analizama naglasiti metode prilagođavanja projekata riziku, koje mogu biti sljedeće:

- prilagođavanje diskontne stope – zahtijevane stope povrata (troška kapitala);
- prilagođavanje očekivanih novčanih tokova (reduciranje na nivo koji predstavlja sigurne ili minimalne novčane tokove koji se mogu diskontovati stopom povrata bez rizika);
- analiza osjetljivosti (može se provoditi izračunom očekivanih novčanih tokova radi izračuna neto sadašnje vrijednosti¹ ili izračunom NSV za različite scenarije privrednih aktivnosti);
- simulacija (sastoji se od procjene distribucije vjerojatnoće za niz varijabli, te upotrebom slučajnog izbora varijabli iz svake relevantne distribucije radi dobivanja vjerojatnoće distribucije mogućih NSV i usporedbe projekata na osnovu NSV i standardne devijacije distribucije);
- prilagođavanje troška kapitala kompanije (promjenom premije na rizik, beta koeficijenta, troška duga kompanije).

Upravljanje i revizija projekta

---

¹ U daljem tekstu NSV.

Biznis kompanije je portfolio njenih investicijskih projekata. Kompanije upravljajući projektima, upravljaju svojim biznisom.

Investicije traže neprestani nadzor, usporedbu sa inicijalnim postavkama i periodičnu ocjenu performansi. Ishod ocjene performansi projekta može biti korekcija, ali i dezinvestiranje (ako projekat generiše gubitak u vrijednosti kompanije).

Postoji mnogo analiza koje se rade, ali u uslovima neizvjesnosti najčešće se primjenjuju analiza osjetljivosti i analiza scenarija.

Analiza osjetljivosti

Analiza osjetljivosti investicije tehnika je koja proučava utjecaj varijacija jedne od nezavisnih varijabli koje čine investiciju na zavisnu varijablu finansijskog modela.

Suština analize osjetljivosti investicije je odgovoriti kako povećanje ili smanjenje vrijednosti jednog od faktora utječe na konačni rezultat u finansijskoj analizi.

Da bi se izvršila analiza osjetljivosti, usredotočena na finansijske aspekte, izračunavaju se novčani tokovi i neto sadašnja vrijednost ulaganja. Mijenja se jedan od faktora, poput prodaje, troškova ili bilo čega drugog, i posmatra se šta će se desiti sa neto sadašnjom vrijednosti.

Najčešće se računaju varijacije u postocima od jedne do druge.

Prednosti analize osjetljivosti su sljedeće:

- analiza osjetljivosti predstavlja veoma jednostavnu metodu koja se koristi za lociranje i procjenu mogućih rizika koji utječu na profitabilnost investicije;
- u analizi osjetljivosti bitno je ne samo kvantificirati rizik već i utvrditi faktore na čiju je promjenu investicija posebno osjetljiva;
- analiza osjetljivosti ne uzima eksplicitno u obračun vjerovatnoću, nego se posmatra ima li investicija izgleda za uspjeh;
- na osnovu analize osjetljivosti ispituje se kako pojedina investicija podnosi promjene određenih parametara.

Prednosti analize osjetljivosti

Pomoću analize osjetljivosti utvrđuju se faktori koji utječu na smanjenje profitabilnosti investicije i njihovim korištenjem vrši se odabir investicije iz raspoloživog skupa alternativa, koji pokazuje najmanju osjetljivost, odnosno koji pokazuje najbolje pokazatelje.

U analizi osjetljivosti investicije najčešće se računa koliko je potrebno da se promijeni jedan od faktora da bi neto sadašnja vrijednost investicije bila jednaka nuli i na osnovu takvih informacija vrši se investicijsko odlučivanje.

Specifično područje u analizi isplativosti investicije i njenih rizika, je analiza osjetljivosti investicije na stohastičke varijacije varijabli temeljem kojih se izračunavaju veličine poput neto sadašnje vrijednosti, interne stope rentabilnosti, indeksa povrata, diskontne stope itd., a na temelju kojih se onda donose strateške odluke o odabiru investicije ili investicionih projekata. Sam izračun neto sadašnje vrijednosti je rizičan podatak.

Na parametre za izračun neto sadašnje vrijednosti djeluju različiti realni faktori.

Koraci analize osjetljivosti

Analiza osjetljivosti se može podijeliti u šest najčešćih koraka.

U prvom koraku analize osjetljivosti investicije nastoje se kvalitetno definisati varijable investicije. U stvarnom investicionom projektu pojavljuje se mnogo varijabli koje utječu na projekt. Svaka od tih varijabli nosi određeni rizik ili njena promjena utječe na krajnji rezultat. Kako bi se izbjeglo da se posmatraju sve varijable pojedinačno u ovom koraku varijable se nastoje staviti u određenu grupu. Varijable se stavljaju u grupe kako bi se mogle grupno posmatrati.

U drugom koraku analize osjetljivosti investicije određuju se pokazatelji osjetljivosti investicionog projekta. Pokazatelj osjetljivosti investicije je promjena ocjene investicije u odnosu na promjenu određene varijable. Teži se ostvariti da pokazatelj analize osjetljivosti bude krajnji rezultat, a ne pokazatelj po pojedinom dijelu ocjene projekta. U ovom koraku analiza osjetljivosti investicije može se posmatrati kroz dva aspekta, u užem ekonomskom smislu i širem ekonomskom smislu. U užem ekonomskom smislu ocjena analize osjetljivosti investicionog projekta može biti: razdoblje povrata, neto sadašnja vrijednost, interna stopa rentabilnosti itd... U širem smislu može se posmatrati utjecaj projekta na društvo i okolinu (utjecaj na zaposlene, utjecaj na okoliš, itd...).

Obično se kao pokazatelj investicijskog projekta koriste neto sadašnja vrijednost i interna stopa rentabilnosti.

U trećem koraku nastoje se detektovati kritični parametri investicionog projekta. Kritični parametri projekta podrazumijevaju varijable koje su bitne za učinkovitost investicije. Promjene tih varijabli utječu na učinkovitost investicije i krajnji rezultat. Promjena kritičnih varijabli vidljiva je u iznosu neto sadašnje vrijednosti (NSV) i interne stope rentabilnosti (IRR). S tehničke strane kako bi se znalo koji parametri projekta utječu na krajnji rezultat NSV i IRR-a moralo bi se za svaku vrijednost parametra napraviti proračun.

Pravilo ukazuje da se obično pod kritičnim parametrima projekta smatraju one varijable koje kod 1% povećanja ili smanjenja vrijednosti uzrokuju promjenu neto sadašnje vrijednosti za 5% od njene determinističke vrijednosti, a promjenu interne stope rentabilnosti za 1 postotni poen. Ali ovakav pristup određivanja kritičnih parametra investicionog projekta uzrokuje mnogo računanja pa se zbog toga koristi pragmatičan pristup.

Prema tom pristupu kritični parametri projekta su one varijable čija je vrijednost velika u odnosu na primitke i izdatke.

U četvrtom koraku određuju se intervali mogućih vrijednosti kritičnih parametra. Ovaj korak nadovezuje se na prethodni korak i u njemu se određuje koja je gornja i donja granica moguće vrijednosti kritičnog parametra. Kako se u poslovnom planu radi o prognoziranju očekivano je kako će neke vrijednosti odstupati od predviđenih. Zbog toga je ovaj korak bitan jer u njemu je interval u kojem za svaki kritični parametar se ima minimalna i maksimalna vrijednost. Uobičajeno je to +/- 10% – 20% od vrijednosti koja je korištena u planiranju investicionog projekta.

Peti korak je faza u kojoj se vrši proračun osjetljivosti investicionog projekta. Ovaj korak je nemoguće izvršiti bez prethodno definisane minimalne i maksimalne vrijednosti kritičnog parametra, te izabranih pokazatelja osjetljivosti investicije. U ovom koraku pristupa se ocjeni investicije koristeći nove vrijednosti kritičnih parametra. Tako se dobiva uvid u osjetljivost ocjene na promjenu tih parametara.

Kreće se od analize promjene vrijednosti jednog parametra kako bi se mogla odrediti osjetljivost investicije na isključivo taj parametar.

Primjena novih vrijednosti kritičnih parametara uzrokovat će promjene NSV i IRR-a. Tako se povezuje promjena određenog parametra i pokazatelja isplativosti investicijskog projekta.

U šestom koraku se vrši scenarij projekta. U četvrtom koraku definisali su se određeni intervali za vrijednosti kritičnih parametra. To znači da za određeni kritični parametar predviđa se vrijednost od minimalne do maksimalne vrijednosti.

Prema tome može se odrediti više scenarija utjecaja promjene na projekt. Obično se to posmatra kao optimistički ili pesimistički scenarij utjecaja na projekt.

Koristeći se analizom osjetljivosti kvantificira se koliko je investicija „otporna“ na promjenu početnih ulaznih parametara, tj. koliko je svaka investicija osjetljiva na promjene, a da još uvijek pokazuje pozitivnu neto sadašnju vrijednost, odnosno internu stopu rentabilnosti.

Kao što smo prethodno naglasili analiza osjetljivosti spada u područje metoda odlučivanja u uslovima neizvjesnosti.

Izbor između raspoloživih opcija investicijske odluke tipična je situacija neizvjesnosti. Procjene budućih stanja okoline su nesigurne, a veličine budućih učinaka pojedinačnih investicijskih opcija predviđaju se više ili manje uspješno, pretežno na temelju subjektivne ocjene onoga koji procjenjuje.

Faze analize osjetljivosti

Prema uobičajenoj praksi proces analize osjetljivosti investicije može se podijeliti u sljedeće faze, koje su veoma slične prethodno opisanim koracima:

- definisanje kritičnih parametara investicije;
- određivanje intervala mogućeg kretanja vrijednosti kritičnih parametara u budućnosti;
- određivanje vjerovatnoće vrijednosti kritičnih parametara;
- ocjena investicije uz primjenu mogućih vrijednosti kritičnih parametara.

Broj kritičnih parametara je različit kod različitih investicija, ali najčešće se pojavljuju:

- obim plasmana na prodajnom tržištu;
- prodajna cijena outputa, proizvoda, usluge;
- nabavna cijena inputa;
- stepen iskorištenosti kapaciteta;
- dužina vijeka projekta investicije;
- iznos investicije (početno ulaganje);
- kamatne stope na kredite;
- diskontna stopa;
- stopa inflacije;
- promjena mjera ekonomske politike;
- prekoračenje planiranih rokova izvedbe.

Analiza osjetljivosti investitoru daje odgovore na niz pitanja: „Šta ako?“, „Šta će se dogoditi s investicijom ako se prinos smanji za 10%?“, „Šta će se desiti ako banka poveća kamatnu stopu na kredit za 2%?“. Koristeći se ovim pretpostavkama postavlja se pitanje za investitora hoće li i dalje biti rentabilna željena investicija?

Na taj način se dobijaju rezultati analize osjetljivosti u obliku postotka koji predstavlja potrebno srazmjerno povećanje, odnosno smanjenje kritičnih parametara projekta, da bi neto sadašnja vrijednost odnosno interna stopa rentabilnosti projekta bila jednaka nuli.

Svrha analize osjetljivosti je prikazati osjetljivost simulacijskih modela na neizvjesnost u vrijednostima ulaznih podataka modela.

Analiza osjetljivosti provodi se postavljanjem temeljnih pretpostavki koje se koriste za pripremu modela diskontovanih novčanih tokova. U modelu se prilagođavaju pretpostavke vezane za svaki od unesenih novčanih tokova i procjenjuje se kako to utječe na promjenu neto sadašnje vrijednosti odnosno interne stope rentabilnosti.

Analiza scenarija

Često se uz analizu osjetljivosti veže analiza scenarija.

Uobičajeno je da preduzeća prave tri scenarija za analizu isplativosti investicije, i to:

1. optimistički scenario;
2. najvjerovatniji scenario;
3. pesimistički scenario.

Optimistički scenario daje najbolje rezultate (pretpostavka je da će doći do povećanja prodaje ili prihoda).

Najvjerovatniji scenario predstavlja procjenu najvjerovatnijeg stanja određene investicije i njenih parametara.

Pesimistički scenario daje rezultat uzimajući obzir lošije parametre i rezultate poslovanja. Scenario je opis moguće buduće situacije (konceptualna budućnost) uključujući moguće razvoje koji vode do buduće situacije.

Analiza scenarija temelji se na prikupljanju, analiziranju i usavršavanju informacija, a polazi od pretpostavke da se unaprijed oblikuje neko buduće stanje (rezultat) cijelog preduzeća ili investicije.

Analiza scenarija vs analiza osjetljivosti

Analiza scenarija postupak je predviđanja buduće vrijednosti investicije zavisno o promjenama koje se mogu dogoditi na postojećim varijablama. Potrebno je istražiti utjecaj različitih tržišnih uslova na projekt ili investiciju u cjelini.

Suprotno tome, analiza osjetljivosti proučava kako se rezultat odluke mijenja zbog varijacija u ulazu. Koristi se u situacijama koje se oslanjaju na jednu ili više ulaznih varijabli. Razlika između dviju metoda je u tome što analiza osjetljivosti ispituje učinak promjene samo jedne varijable odjednom. S druge strane, analiza scenarija procjenjuje učinak istodobne promjene svih ulaznih varijabli.

Dvije osnovne prednosti analize osjetljivosti su da ista pruža dubinsku procjenu i da pomaže u provjeri činjenica. Analiza osjetljivosti zahtijeva detaljno proučavanje svake nezavisne i zavisne varijable. Pomaže u određivanju povezanosti između varijabli, te olakšava preciznije predviđanje.

Analiza osjetljivosti pomaže preduzećima da utvrde vjerojatnoću uspjeha / neuspjeha zadanih varijabli. Na primjer može biti da preduzeće traži načine kako povećati prodaju proizvoda, analiza osjetljivosti može pomoći da otkriju da profinjenja ambalaža povećava prodaju za određenu maržu.

Analiza scenarija poboljšava sistemsko razmišljanje i dovodi do optimalne raspodjele resursa. Analizu scenarija se može shvatiti kao „šah u kojem igrači razmišljaju o više mogućih poteza koji će povećati vjerojatnoću pobjede u igri.“ U slučaju preduzeća, menadžer može predvidjeti vjerojatne pozitivne i negativne ishode koji će proizaći iz primjene određenih politika i strategija.

Praktičan primjer

Izumljen je kompozitni materijal koji se može koristiti u proizvodnji mobilnih kućišta i u telefonima za punjenje. Da bi utvrdio potencijalne koristi od puštanja svog proizvoda na tržište, izumitelj može koristiti scenarij ili analizu osjetljivosti. Analiza osjetljivosti može mu pomoći da utvrdi koliko je osjetljiva zavisna varijabla, koja bi u ovom slučaju bila količina prodatog kompozitnog materijala. Zavisna varijabla će se promijeniti zavisno o vrijednosti druge varijable, koja se naziva nezavisna varijabla. Nezavisna varijabla je u ovom primjeru cijena kompozitnog kućišta.

Kao što je ranije spomenuto, model analize osjetljivosti ispituje u kojoj će se mjeri rezultat promijeniti na temelju promjena u jednoj varijabli. Međutim, osim ishoda mogu se uzeti u obzir i drugi faktori. Na primjer, je li kompozitni materijal kompatibilan sa slučajevima koji su trenutno na tržištu?

Ukratko, analiza osjetljivosti predviđa kako će određeni postotni rast cijene dovesti do sljedećeg postotnog smanjenja količine prodatih proizvoda.

S druge strane, analiza scenarija podrazumijeva stvaranje nekoliko premisa o različitim nezavisnim varijablama. Nezavisna varijabla je ulaz, pretpostavka ili pokretač koji se mijenja kako bi se procijenio njezin utjecaj na zavisnu varijablu (ishod), a zatim se vrši ispitivanje kako se ishod mijenja. U gornjem primjeru izumitelj će ispitati kako bi drugi faktor (osim cijene) utjecali na prodaju revolucionarnog kompozitnog materijala za kućište.

Šta ako postoji još jedno preduzeće koja radi na sličnoj tehnologiji, a ono uspije prvo pustiti svoj proizvod na tržište? Što ako materijal učini telefon glomaznim? Hoće li i dalje biti atraktivan kao trenutni mobilni slučajevi?

Zaključno u poređenju, analiza osjetljivosti je postupak „dotjerivanja“ samo jednog ulaza i istraživanja kako on utječe na cjelokupni model. Suprotno tome, analiza scenarija zahtijeva da se navede cijeli niz varijabli, a zatim se promijeni vrijednost svakog unosa za različite scenarije. Na primjer, scenarij najboljeg slučaja može pomoći predvidjeti ishod kada dođe do smanjenja kamatnih stopa, povećanja broja kupaca i povoljnih deviznih kurseva.

3. UVOD U GLOBALNE (NOVE) STANDARDE INTERNE REVIZIJE

Globalni standardi interne revizije pružaju zahtjeve i preporuke za usmjeravanje profesionalne prakse kvalitetne interne revizije na globalnom nivou. Standardi također uspostavljaju osnovu za ocjenu učinka usluga interne revizije. Globalni standardi interne revizije sadrže principe (opšti opisi osnovnih pretpostavki ili pravila koji sumiraju grupe zahtjeva i preporuka koje slijede) i standarde (zahtjevi za profesionalnu praksu interne revizije sa razmatranjima). Standardi su organizovani u pet glavnih domena: svrha interne revizije, etika i profesionalizam, upravljanje funkcijom interne revizije, rukovođenje funkcijom interne revizije i obavljanje poslova interne revizije. Globalni standardi interne revizije postavljaju osnovne zahtjeve i preporuke za profesionalnu praksu interne revizije na globalnom nivou. Standardi se primjenjuju na svakog pojedinca ili funkciju koja pruža usluge interne revizije; za organizacije koje se razlikuju po svrsi, veličini, složenosti i strukturi; i od strane osoba unutar ili izvan organizacije. Standardi se primjenjuju bez obzira da li su interni revizori zaposleni u organizaciji, angažovani po ugovoru sa eksternim pružaocem usluga ili u kombinaciji

Uvod

Globalni standardi interne revizije pružaju zahtjeve i preporuke za usmjeravanje profesionalne prakse kvalitetne interne revizije na globalnom nivou. Standardi također uspostavljaju osnovu za ocjenu učinka usluga interne revizije. Standardi su organizovani u pet glavnih domena koji se odnose na zajedničko područje:

- svrha interne revizije;
- etika i profesionalizam;
- upravljanje funkcijom interne revizije;
- rukovođenje funkcijom interne revizije;
- obavljanje poslova interne revizije.

Globalni standardi interne revizije sadrže:

- principe - opšti opisi osnovnih pretpostavki ili pravila koji sumiraju grupu zahtjeva i preporuka koje slijede;
- standarde - zahtjevi za profesionalnu praksu interne revizije i razmatranja.

Standardi sadrže:

- implementaciju - uobičajene i poželjne prakse za implementaciju zahtjeva;
- dokaz o usklađenosti - primjeri preporučenih načina demonstriranja da su zahtjevi

Standarda implementirani.

Globalni standardi interne revizije postavljaju osnovne zahtjeve i preporuke za profesionalnu praksu interne revizije na globalnom nivou. Standardi se primjenjuju na svakog pojedinca ili funkciju koja pruža usluge interne revizije, za organizacije koje se razlikuju po svrsi, veličini, složenosti i strukturi, i od strane osoba unutar ili izvan organizacije.

Standardi se primjenjuju bez obzira da li su interni revizori zaposleni u organizaciji, angažovani po ugovoru sa eksternim pružaocem usluga ili u kombinaciji.

Standardi se primjenjuju na pojedinačne interne revizore i funkciju interne revizije. Svi interni revizori su odgovorni za poštivanje principa i standarda u domenu etike i profesionalizma, kao i

principa i standarda relevantnih za obavljanje njihovih radnih obaveza. Izvršni rukovodioci revizije dodatno su odgovorni za ukupnu usklađenost funkcije interne revizije sa Standardima.

Ukoliko je internim revizorima ili funkciji interne revizije zakonom ili uredbom zabranjeno da budu usklađeni sa određenim dijelovima Standarda, potrebna je usklađenost sa svim ostalim dijelovima Standarda i odgovarajuća objavljivanja.

Ako se Standardi koriste zajedno sa zahtjevima drugih nadležnih tijela, komunikacija interne revizije također po potrebi mora navesti korištenje drugih zahtjeva. Bilo kako, očekuje se usklađenost sa Standardima.

U odjeljcima Zahtjevi Standarda koristi se riječ „mora“ kako bi se specificirali bezuslovni zahtjevi. U odjeljcima Razmatranja za primjenu Standarda koristi se riječ "treba" kako bi se specificirale poželjne prakse i riječ "može" kako bi se specificirale opcionalne prakse za primjenu Zahtjeva.

Rječnik

Standardi koriste određene termine koji su specifično definisani u rječniku. Za pravilno razumijevanje i primjenu Standarda, potrebno je razumjeti i usvojiti specifična značenja i upotrebu termina kako je opisano u Rječniku.

U nastavku je dat opis termina koji se koriste u standardima.

- **Aktivnost koja se revidira** – Predmet angažmana interne revizije. Primjeri uključuju područje, entitet, operaciju, funkciju, proces ili sistem.

- **Savjetodavne usluge** – Usluge, uključujući savjetodavne angažmane i druge savjetodavne aktivnosti, koje se obično izvršavaju na zahtjev višeg rukovodstva, odbora ili rukovodioca aktivnosti koja se revidira. Priroda i obim savjetodavnih usluga podliježu dogovoru sa stranom tražiocem usluga. Primjeri savjetodavnih angažmana uključuju interne revizore koji pružaju savjete za razvoj i implementaciju novih politika i dizajna procesa i sistema. Ostale savjetodavne aktivnosti uključuju interne revizore koji pružaju usluge facilitiranja i obuke.

- **Uvjeravanje** – Izjava koja ima za cilj da pruži povjerenje u stanje poređeno sa kriterijima.

- **Usluge uvjeravanja** – Usluge putem kojih interni revizori provode objektivne procjene s ciljem davanja izjave o stanju u poređenju sa utvrđenim kriterijima. Takve izjave imaju za cilj da zainteresiranim stranama pruže povjerenje u procese upravljanja organizacijom, upravljanja rizicima i kontrolne procese. Primjeri usluga uvjeravanja uključuju finansijske angažmane te angažmane u pogledu učinka, usklađenosti i tehnologija.

- **Odbor** – Tijelo najvišeg nivoa zaduženo za upravljanje, kao što su pravni odbor ili komitet ili drugo tijelo na koje je upravni odbor delegirao određene funkcije (na primjer, odbor za reviziju), savjetodavni/nadzorni odbor u organizaciji koja ima više od jednog organa upravljanja, odbor guvernera ili povjerenika, grupa izabranih zvaničnika ili politički imenovanih osoba. U slučaju odsustva odbora, riječ "odbor" odnosi se na grupu ili osobu zaduženu za upravljanje organizacijom (na primjer, neki subjekti javnog sektora i manje organizacije privatnog sektora se mogu osloniti na direktora organizacije ili više rukovodstvo koje djeluje kao upravljačko tijelo najvišeg nivoa).

- **Izvršni rukovodilac revizije** – Liderska uloga odgovorna za efektivno upravljanje svim aspektima funkcije interne revizije i osiguravanje kvalitetnog pružanja usluga interne revizije. Konkretan naziv radnog mjesta i/ili odgovornosti se mogu razlikovati u različitim organizacijama. Na

primjer, nazivi kao što su "generalni revizor", "šef interne revizije", "glavni interni revizor", "direktor interne revizije" i "generalni inspektor" se mogu koristiti za poziciju "izvršnog rukovodioca revizije".

- **Etički kodeks** – Principi i standardi u domenu etike i profesionalizma Globalnih standarda interne revizije smatraju se etičkim kodeksom internih revizora, poštivanje ovih principa i standarda je sinonim za poštivanje profesionalnog etičkog kodeksa.

- **Kompetencije** – Znanja, vještine i sposobnosti.

- **Usklađenost** – Poštivanje zakona, propisa, ugovora, politika, procedura ili drugih zahtjeva.

- **Stanje** – Postojeće stanje aktivnosti koja se revidira.

- **Sukob interesa** – Situacija, aktivnost ili odnos koji može uticati, ili postoje naznake da utiče na internog revizora da donese profesionalne prosudbe ili da poduzme radnje koje nisu u najboljem interesu organizacije.

- **Razmatranje dokaza o usklađenosti** – odjeljak Globalnih standarda interne revizije koji daje primjere načina predočavanja da su zahtjevi svakog standarda implementirani.

- **Razmatranje za primjenu** – odjeljak Globalnih standarda interne revizije koji pruža uobičajene i poželjne prakse za implementaciju zahtjeva svakog standarda.

- **Kontrola** – Svaka radnja koju poduzme rukovodstvo, odbor i druge strane radi upravljanja rizicima i povećanja vjerovatnoće da će postavljeni ciljevi biti postignuti.

- **Kontrolni procesi** – Politike, procedure i aktivnosti dizajnirane i uspostavljene u cilju upravljanja rizicima unutar nivoa tolerancije rizika organizacije.

- **Kriteriji** – Mjerljive specifikacije željenog stanja aktivnosti koja se revidira (također se nazivaju „kriteriji za procjenu“).

- **Efekat** – Rizik nastao jer se stanje razlikuje od kriterija.

- **Angažman** – Specifičan zadatak ili projekat interne revizije koji uključuje više zadataka ili aktivnosti dizajniranih za postizanje određenog skupa povezanih ciljeva.

- **Zaključak angažmana** – Profesionalni sud internih revizora o ukupnoj značajnosti nalaza angažmana kada se posmatraju zajedno.

- **Ciljevi angažmana** – Izjave koje artikulišu svrhu angažmana i opisuju konkretne ciljeve koje je potrebno postići.

- **Planiranje angažmana** – Proces tokom kojeg interni revizori prikupljaju informacije, procjenjuju i određuju prioritete rizika relevantnih za aktivnost koja se revidira, te utvrđuju ciljeve i područje angažmana, identifikuju kriterije evaluacije i kreiraju program rada za angažman interne revizije.

- **Supervizor angažmana** – Interni revizor odgovoran za nadzor nad angažmanom interne revizije, što može uključivati pregled i odobravanje programa rada angažmana, radnih papira, finalnog izvještaja i evaluaciju učinka, kao i obuku i pomoć internim revizorima. Izvršni rukovodilac revizije može biti supervizor angažmana ili može delegirati odnosne odgovornosti.

- **Program rada angažmana** – Dokument koji identifikuje zadatke koje je potrebno izvršiti radi postizanja ciljeva angažmana, metodologiju i alate neophodne za obavljanje zadataka, kao i interne revizore koji su dodijeljeni za obavljanje zadataka. Program rada se zasniva na informacijama dobijenim tokom planiranja angažmana.

- **Eksterni pružalac usluga** – Resurs izvan organizacije koji pruža relevantno znanje, vještine, iskustvo i/ili alate za podršku uslugama interne revizije.

- **Nalaz** – U okviru angažmana, utvrđivanje da postoji značajan rizik unutar aktivnosti koja se revidira, a na osnovu razlike između kriterija evaluacije i stanja aktivnosti. Primjeri uključuju greške, nepravilnosti, nezakonite radnje ili potencijalne mogućnosti za poboljšanje efikasnosti ili efektivnosti.

- **Prevara** – Svaki čin karakteriziran prevarom, prikrivanjem ili kršenjem povjerenja počinjen od strane pojedinaca ili organizacije s ciljem postizanja lične ili poslovne koristi.
- **Upravljanje** – Kombinacija procesa i struktura koje implementira uprava radi informisanja, usmjeravanja, upravljanja i praćenja aktivnosti organizacije u pravcu postizanja njenih ciljeva.
- **Uticao** – Rezultat ili efekat rizika. Može postojati niz mogućih uticaja povezanih sa rizikom. Uticao rizika može biti pozitivan ili negativan u odnosu na strategiju ili poslovne ciljeve subjekta.
- **Neovisnost** – Sloboda od uslova koji narušavaju sposobnost funkcije interne revizije da na nepristrasan način izvršava odgovornosti interne revizije.
- **Inherentni rizik** – Kombinacija internih i eksternih faktora rizika u njihovom čistom, nekontrolisanom stanju, ili bruto rizik koji postoji pod pretpostavkom da kontrole nisu implementirane.
- **Integritet** – Ponašanje na način da može izdržati pomno ispitivanje od strane kolega i drugih. To uključuje pošteno postupanje, istinitost i hrabrost da se postupi na odgovarajući način, čak i kada se interni revizor suočava sa pritiskom da djeluje drugačije ili kada to može stvoriti potencijalne negativne posljedice lično ili po organizaciju.
- **Povelja interne revizije** – Zvaničan dokument koji definiše ovlaštenja funkcije interne revizije i druge zahtjeve.
- **Funkcija interne revizije** – Profesionalni pojedinac ili grupa odgovorna za pružanje usluga uvjeravanja i savjetovanja organizaciji.
- **Ovlaštenja interne revizije** – Ovlaštenje, uloge i odgovornosti funkcije interne revizije.
- **Priručnik za internu reviziju** – Dokumentacija izvršnog rukovodioca revizije o metodologijama (politikama, procesima i procedurama) za vođenje i usmjeravanje internih revizora unutar funkcije interne revizije.
- **Plan rada interne revizije** – Dokument koji kreira izvršni rukovodilac revizije, a koji identifikuje angažmane i druge usluge interne revizije koje će biti pružene tokom određenog vremenskog perioda. Plan rada treba da bude dinamičan i da odražava pravovremene odgovore na organizacione promjene.
- **Interna revizija** – Neovisno, objektivno uvjeravanje i savjetodavna aktivnost osmišljena da doda vrijednost i poboljša poslovanje organizacije. Pomaže organizaciji da ostvari svoje ciljeve uvođenjem sistematičnog, disciplinovanog pristupa za procjenu i poboljšanje efektivnosti upravljanja, upravljanja rizicima i kontrolnih procesa.
- **Vjerovatnoća** – Mogućnost da će se neki događaj desiti.
- **Metodologije** – Politike, procesi i procedure koje je uspostavio izvršni rukovodilac revizije za usmjeravanje funkcije interne revizije i poboljšanje njene učinkovitosti.
- **Objektivnost** – Nepristrasan mentalni stav koji internim revizorima omogućava da beskompromisno donose profesionalne prosudbe, ispunjavaju svoje odgovornosti i postižu svrhu interne revizije.
- **Eksternalizacija** – Ugovaranje sa neovisnim eksternim pružaocem usluga interne revizije. Potpuna eksternalizacija funkcije se odnosi na ugovaranje pružanja cjelokupne funkcije interne revizije, a djelimična eksternalizacija (također nazvano "cosourcing") ukazuje na to da se samo dio usluga prepušta vanjskim pružaocima.
- **Principi** – Izjave koje opisuju bitne elemente interne revizije i služe kao osnova za Globalne standarde interne revizije.
- **Profesionalni skepticizam** – Ispitivanje i kritička procjena pouzdanosti informacija.

- **Javni sektor** – Vlade i sve javno kontrolisane ili javno finansirane agencije, preduzeća i drugi subjekti koji isporučuju javne programe, dobra ili usluge.

- **Program osiguranja i unapređenja kvaliteta** – Program koji je uspostavio izvršni rukovodilac revizije s ciljem ocjene i osiguravanja usklađenosti funkcije interne revizije sa Globalnim standardima interne revizije, kao i postizanja ciljeva učinka i kontinuiranog poboljšanja. Program uključuje interne i eksterne ocjene.

- **Rezidualni rizik** – Dio inherentnog rizika koji preostaje nakon uspostavljanja kontrola od strane rukovodstva (naziva se i “neto rizik”).

- **Rezultati usluga interne revizije** – Ishodi, kao što su zaključci angažmana, teme (kao što su efektivne prakse ili osnovni uzroci) i zaključci na nivou poslovne jedinice ili organizacije.

- **Rizik** – Mogućnost da će se događaji desiti i uticati na postizanje strategije i poslovnih ciljeva.

- **Matrica rizika i kontrola** – Alat koji olakšava provođenje interne revizije. Obično povezuje poslovne ciljeve, rizike, kontrolne procese i ključne informacije za podršku procesu interne revizije.

- **Apetit za rizike** – Tipovi i iznos rizika koje je organizacija spremna prihvatiti u ostvarivanju svojih strategija i poslovnih ciljeva. Sklonost ka riziku uzima u obzir količinu rizika koju organizacija svjesno prihvata nakon balansiranja troškova i koristi od implementacije kontrola.

- **Procjena rizika** – Identifikacija i analiza rizika relevantnih za postizanje ciljeva organizacije. Značaj rizika se obično procjenjuje u smislu uticaja i vjerovatnoće.

- **Upravljanje rizicima** – Proces koji podrazumijeva procjenu, upravljanje i kontrolu potencijalnih događaja ili situacija s ciljem pružanja razumnog uvjeravanja u pogledu postizanja ciljeva organizacije.

- **Tolerancija na rizik** – Granice prihvatljivih varijacija u učincima koji se odnose na postizanje poslovnih ciljeva.

- **Osnovni uzrok** – Ključni problem ili osnovni razlog za razliku između kriterija i stanja aktivnosti koja se revidira.

- **Značajnost** – Relativna važnost pitanja u kontekstu u kojem se razmatra, uključujući kvantitativne i kvalitativne faktore, kao što su veličina, priroda, efekat, relevantnost i uticaj. Profesionalno rasuđivanje pomaže internim revizorima kada procjenjuju značaj pitanja u kontekstu relevantnih ciljeva. Kada se govori o riziku, značajnost se često mjeri kao kombinacija uticaja i vjerovatnoće.

- **Zainteresirana strana** – Strana sa direktnim ili indirektnim interesom u aktivnostima i ishodima subjekta. Primjeri zainteresiranih strana organizacije uključuju njene zaposlenike, kupce, dobavljače i dioničare, regulatorne agencije, i finansijske institucije. Primjeri zainteresiranih strana funkcije interne revizije uključuju odbor organizacije, rukovodstvo, zaposlenike, kupce i dobavljače, eksterne revizore, i regulatorne agencije. Javnost također može biti zainteresirana strana.

- **Standard** – Profesionalna izjava koju je objavio Međunarodni odbor za standarde interne revizije koja opisuje zahtjeve za profesionalnu praksu interne revizije, razmatranja za primjenu i razmatranja za dokaz o usklađenosti.

- **Radni papiri** – Radna dokumentacija interne revizije o aktivnostima obavljenim prilikom planiranja i izvršavanja angažmana koja pruža prateće informacije i dokaze koji služe kao osnova za nalaze i zaključke angažmana.

Svrha interne revizije

Izjava o svrsi ima za cilj da pomogne internim revizorima i zainteresiranim stranama interne revizije u razumijevanju vrijednosti interne revizije i artikulaciji vrijednosti.

Interna revizija poboljšava uspjeh organizacije tako što odboru i rukovodstvu pruža objektivna uvjerenja i savjete.

Interna revizija jača sljedeće sposobnosti organizacije:

- stvaranje vrijednosti, zaštita i održivost;
- procesi upravljanja, upravljanja rizicima i kontrolni procesi;
- donošenje odluka i nadzor;
- ugled i kredibilitet kod zainteresiranih strana;
- sposobnost služenja javnom interesu.

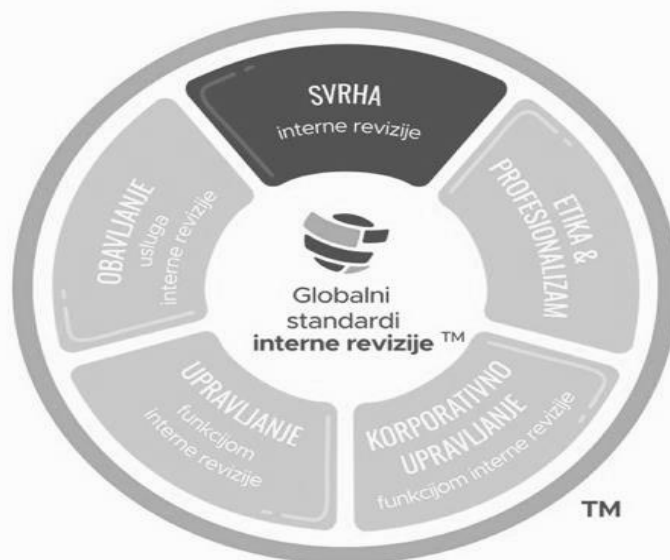
Interna revizija je najdjelotvornija kada:

- obavljaju je kvalifikovani interni revizori u skladu sa Globalnim standardima interne revizije, a koji su uspostavljeni u javnom interesu;
- funkcija interne revizije je neovisno pozicionirana sa direktnom odgovornošću prema odboru;
- interni revizori su slobodni od pristrasnosti i neprimjerenog uticaja i posvećeni su davanju objektivnih ocjena.

Struktura standarda

Struktura standarda je sljedeća (i prikazana na slici):

- pet oblasti/domena;
- 15 načela/principa
- 52 standarda;
- zahtjevi;
- razmatranja za implementaciju;
- primjeri dokaza o usklađenosti;
- dodatne karakteristike;
- osnove;
- primjena Globalnih standarda interne revizije u javnom sektoru;
- rječnik

U nastavku sa nabrojani domeni sa definisanim standardima i pretećim principima:

Domen I Svrha interne revizije

Domen II Etika i profesionalizam

- Princip 1. Pokažite integritet
  - Standard 1.1 Iskrenost i hrabrost
  - Standard 1.2 Etička očekivanja organizacije
  - Standard 1.3 Pravno i profesionalno ponašanje

- Princip 2. Čuvajte objektivnost
  - Standard 2.1 Lična objektivnost
  - Standard 2.2 Očuvanje objektivnosti
  - Standard 2.3 Objavljivanje narušavanja objektivnosti

- Princip 3. Pokažite kompetentnost
  - Standard 3.1 Kompetentnost
  - Standard 3.2 Kontinuirani profesionalni razvoj

- Princip 4. Pokažite dužnu profesionalnu pažnju
  - Standard 4.1 Usklađenost sa Globalnim standardima interne revizije
  - Standard 4.2 Dužna profesionalna pažnja
  - Standard 4.3 Profesionalni skepticizam

- Princip 5. Održavajte povjerljivost
  - Standard 5.1 Upotreba informacija
  - Standard 5.2 Zaštita informacija

Domen III Upravljanje funkcijom interne revizije

- Princip 6. Ovlaštena od strane odbora

- Standard 6.1 Mandat interne revizije
- Standard 6.2 Podrška odbora
- Princip 7. Pozicionirana kao neovisna funkcija
  - Standard 7.1 Organizaciona neovisnost
  - Standard 7.2 Uloge, odgovornosti i kvalifikacije izvršnog rukovodioca revizije
  - Standard 7.3 Očuvanje neovisnosti
- Princip 8. Nadgledana od strane odbora
  - Standard 8.1 Veza sa odborom
  - Standard 8.2 Resursi
  - Standard 8.3 Kvalitet
  - Standard 8.4 Eksterna ocjena kvaliteta

Domen IV Rukovođenje funkcijom interne revizije

- Princip 9. Planira strateški
  - Standard 9.1 Razumijevanje upravljanja organizacijom, upravljanja rizicima i kontrolnih procesa
  - Standard 9.2 Strategija interne revizije
  - Standard 9.3 Povelja interne revizije
  - Standard 9.4 Metodologije
  - Standard 9.5 Plan rada interne revizije
  - Standard 9.6 Koordinacija i oslanjanje
- Princip 10. Upravlja resursima
  - Standard 10.1 Upravljanje finansijskim resursima
  - Standard 10.2 Upravljanje ljudskim resursima
  - Standard 10.3 Tehnološki resursi
- Princip 11. Komunicira efektivno
  - Standard 11.1 Uspostavljanje odnosa i komunikacija sa zainteresiranim stranama
  - Standard 11.2 Efektivna komunikacija
  - Standard 11.3 Saopštavanje rezultata
  - Standard 11.4 Greške i propusti
  - Standard 11.5 Saopštavanje prihvatanja rizika
- Princip 12. Poboljšava kvalitet
  - Standard 12.1 Interna ocjena kvaliteta
  - Standard 12.2 Mjerenje učinka
  - Standard 12.3 Osiguravanje i poboljšanje učinka angažmana

Domen V Obavljanje poslova interne revizije

- Princip 13. Planirajte angažman efektivno
  - Standard 13.1 Komunikacija tokom angažmana
  - Standard 13.2 Ocjena rizika angažmana
  - Standard 13.3 Područje i ciljevi angažmana

- Standard 13.4 Kriteriji za vrednovanje
- Standard 13.5 Resursi angažmana
- Standard 13.6 Program rada

- Princip 14. Obavite poslove angažmana
  - Standard 14.1 Prikupljanje informacija za analize i vrednovanje
  - Standard 14.2 Analize i potencijalni nalazi angažmana
  - Standard 14.3 Vrednovanje nalaza
  - Standard 14.4 Preporuke i plan aktivnosti
  - Standard 14.5 Izrada zaključaka angažmana
  - Standard 14.6 Dokumentovanje angažmana
- Princip 15. Saopštite zaključke angažmana i nadzirite planove aktivnosti
  - Standard 15.1 Finalni izvještaj o angažmanu
  - Standard 15.2 Potvrđivanje implementacije plana aktivnosti